

УРУҒ ЭКИШ МУДДАТЛАРИ ВА МИНЕРАЛ ЎҒИТЛАР БИЛАН ОЗИҚЛАНТИРИШ МЕЪЁРЛАРИНИ НЎХАТ НАВЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШГА ТАЪСИРИ

Ғайбуллаева Мадина

катта ўқитувчи,
Фарғона давлат университети,
Ўзбекистон, Фарғона ш.

Аннотация: Ушбу мақолада уруғ экиш муддатлари ва минерал ўғитлар билан озиқлантириш меъёрларини нўхат навларининг ривожланиш даврларини давомийлигига таъсири ҳақида тушунчалар берилган.

Калит сўзлар: нўхат ўсимлиги, оқсил, азот бактериялари, уруғ экиш муддати, минерал ўғитлар, озиқланиш меъёрлари.

КИРИШ

Асосий экин сифатида нўхатнинг маҳаллий “Зумрад” ва “Полвон” навларини ўсиши ва ривожланишига уруғ экиш муддатлари ва минерал ўғитлар билан озиқлантириш меъёрларини нўхат навларини ривожланишига таъсирини аниқлаш мақсадида экинларнинг ўсув даврини давомийлиги ҳам таҳлил қилинган. Ўсимликларнинг ривожланиш фазасида озиқлантириш меъёрлари катта таъсир кўрсатади. Ҳар бир ўсимликнинг озиқлантириш меъёри етарли бўлганда, фазалар ривожланиши тавсия этилган муддатларда бошланиб, соғлом ниҳолларнинг дуккаклари нисбатан эртароқ пишиб етилади. Озиқлантириш меъёри ортиб борган сари поялар ингичкалашиб гектар ҳисобидаги барг сатҳи ортиб, дуккаклар эса кичик бўлиб, ўз навбатида донни пишиши секинлашади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Олиб борилган тадқиқотларимизда турли нўхат навларининг ривожланиш фазалари ва уларнинг турли экиш муддатлари ҳамда турли минерал ўғит меъёрларида ўсимлик униб чиқишидан уруғлари пишиб етилгунча бўлган муддати тажриба давомида ҳисобланиб борилди.

Германцева Н.И. нинг таъкидлашича Россияни Волга чўл минтақасида нўхат ўсимлигини эрта экиш орқали энг юқори ҳосил таъминланади. Шу билан бирга Волга бўйининг қуруқ дашт минтақасида эрта ҳосил билан биргаликда нўхатни ўрта муддатларда экиш ҳам юқори ҳосил беради. Ҳар қандай ўтказиладиган дала

тажрибалари ҳар бир экинларини экиш вақтини тупроқ-иқлим шароитларига мос келишини тұғыр аниқлаш вегетатсия даврини, шунингдек унинг умумий нафақат давр давомийлигини, балки алоқида фазалар давомийлигини ҳам батағсил үрганишни талаб қиласы [1; 83 б].

Олиб борилған тадқиқотларимиз шуны күрсатдикі, уруғ экиш муддатлари ва минерал үғитлар билан озиқлантириш меъёрларини нұхат навларининг ривожланиш даврларини давомийлигига дастлабки ривожланишига сезиларлы таъсир күрсатмаган. Тажрибанинг эрта муддатларда экилған 15 февралда азотли үғитлар меъёри N30N45N60 берилиб экилған Зұмрад ва Полвон навларидан олиб борилған тадқиқотларимиз давомида күчатларни 20 кунда түлиқ куртаклар униб чиққанлиги аниқланды. Тажрибанинг ўрта муддатларда экилған 01 мартда азотли үғитлар меъёри N30N45N60 берилиб экилған “Зұмрад” ва “Полвон” навларидан олиб борилған тадқиқотларимиз давомида күчатларни 16 кунда түлиқ куртаклар униб чиққанлиги аниқланды. Тажрибанинг кеч муддатларда экилған 15 мартда азотли үғитлар меъёри N30N45N60 берилиб экилған Зұмрад ва Полвон навларидан олиб борилған тадқиқотларимиз давомида күчатларни 12 кунда түлиқ куртаклар униб чиққанлиги аниқланды. (3.2.1-жадвал).

Тадқиқотларимизнинг 2017 йилда олиб борган тажрибаларимизда нұхатнинг иккила навларидан ҳам түлиқ куртакларини пайдо бўлиши экишдан кейинги даврда ҳаво ҳароратининг паст бўлганлиги билан изоҳланади, бу эса ўз навбатида уруғларни униб чиқиши тезлиги секинлашгани аниқланды.

Тадқиқотларимизда нұхатнинг “Зұмрад” ва “Полвон” навларидан асосий фенологик фазалари түлиқ куртаклар муртагидан униб чиқиб пишиб етилишигача бўлган даврларда уларнинг хусусиятлари тажрибанинг барча варианларидан бир хил қонуният сақланиб-эрта ва ўрта муддатларда экилгандан кеч муддатда экилгунгача бўлган фазалар давр давомийлиги тупроқ-иқлим шароитлардан келиб чиқиб ҳолда қисқарганлиги кузатилди. Олиб борган тажрибаларимизда түлиқ куртаклаш-гуллаш даврининг давомийлиги эрта муддатда 15 февралда экилған “Зұмрад” навида азотли үғитлар N30-P90-K60 кг/га берилған варианларда 32 кунгача ва худди шу муддатда экилған “Полвон” навида азотли үғитлар N30-P90-K60 кг/га берилған варианларда 33 кунгача ўзгарганлиги, ўрта муддатда 01 мартда экилған “Зұмрад” навида азотли үғитлар N30-P90-K60 кг/га берилған варианларда 28 кунгача ва худди шу муддатда экилған “Полвон” навида азотли үғитлар

N30-P90-K60 кг/га берилган варианларда 26 кунгача ўзгарғанлиги, кеч муддатда 15 марта экилган иккала “Зумрад” ва “Полвон” навларида азотли ўғитлар N30-P90-K60 кг/га берилган варианларда 24 кунда түлиқ гуллашга кирғанлиги аниқланди. Тадқиқотимизни қолған варианларида ушбу қонуниятлар сақланған холда эрта муддатда 15 февралда экилган “Зумрад” навида азотли ўғитлар N45-P90-K60 кг/га берилган варианларда 33 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида азотли ўғитлар N45-P90-K60 кг/га берилган варианларда 31 кунгача ўзгарғанлиги, ўрта муддатда 01 марта экилган “Зумрад” навида азотли ўғитлар N45-P90-K60 кг/га берилган варианларда 30 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида азотли ўғитлар N45-P90-K60 кг/га берилган варианларда 29 кунгача ўзгарғанлиги, кеч муддатда 15 марта экилган экилган “Зумрад” навида азотли ўғитлар N45-P90-K60 кг/га берилган варианларда 26 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида азотли ўғитлар N45-P90-K60 кг/га берилган варианларда 27 кунгача ўзгарғарыб түлиқ гуллашга ўтғанлиги аниқланди. Худди шунингдек қолған варианларимизда эрта муддатда 15 февралда экилган “Зумрад” навида азотли ўғитлар N60-P90-K60 кг/га берилган варианларда 34 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида азотли ўғитлар N60-P90-K60 кг/га берилган варианларда 30 кунгача ўзгарғанлиги, ўрта муддатда 01 марта экилган “Зумрад” навида азотли ўғитлар N60-P90-K60 кг/га берилган варианларда 33 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида азотли ўғитлар N60-P90-K60 кг/га берилган варианларда 33 кунга ўзгарғанлиги, кеч муддатда 15 марта экилган экилган “Зумрад” навида азотли ўғитлар N60-P90-K60 кг/га берилган варианларда 27 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида азотли ўғитлар N60-P90-K60 кг/га берилган варианларда 28 кунгача ўзгарғарыб түлиқ гуллаганлиги аниқланди.

Олиб борған тадқиқотларимизда гуллаб пишиб етилиш даври давомийлиги эрта муддатда 15 февралда экилган “Зумрад” навида азотли ўғитлар N30-P90-K60 кг/га берилган варианларда 47 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида азотли ўғитлар N30-P90-K60 кг/га берилган варианларда 48 кунгача ўзгарғанлиги, ўрта муддатда 01 марта экилган “Зумрад” навида азотли ўғитлар N30-P90-K60 кг/га берилган варианларда 49 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида азотли ўғитлар N30-P90-K60 кг/га берилган варианларда 50 кунгача ўзгарғанлиги, кеч муддатда 15 марта экилган иккала “Зумрад” навида азотли ўғитлар N30-P90-K60 кг/га берилган

вариантларда 46 кунгача, худди шу мұддатда әкилған “Полвон” навида азотли үғитлар N30-P90-K60 кг/га берилған вариантында 44 кунгача үзгарғанлиги, олиб борилған тадқиқтимизни қолған вариантында қонунияттар сақланған холда эрта мұддатда 15 февралда әкилған ҳар иккала “Зумрад” ва “Полвон” навида азотли үғитлар N45-P90-K60 кг/га берилған вариантында 49 кунгача үзгарғанлиги, шунингдек, үрта мұддатда 01 мартда әкилған “Зумрад” навида азотли үғитлар N45-P90-K60 кг/га берилған вариантында 52 кунгача ва худди шу мұддатда әкилған “Полвон” навида азотли үғитлар N45-P90-K60 кг/га берилған вариантында 51 кунгача үзгарғанлиги, кеч мұддатда 15 мартда әкилған әкилған “Зумрад” навида азотли үғитлар N45-P90-K60 кг/га берилған вариантында 48 кунгача ва худди шу мұддатда әкилған “Полвон” навида азотли үғитлар N45-P90-K60 кг/га берилған вариантында 46 кунга үзгарғарыб түлиқ гуллашдан пишиб етилишгача үзгарғанлиги аникланды. Қолған азотли үғитлар N60-P90-K60 кг/га берилған вариантында эрта мұддатда әкилған “Зумрад” навида 50 кунгача ва худди шу мұддатда әкилған “Полвон” навида азотли үғитлар N60-P90-K60 кг/га берилған вариантында 51 кунга үзгарғанлиги, үрта мұддатда 01 мартда әкилған “Зумрад” навида азотли үғитлар N60-P90-K60 кг/га берилған вариантында 54 кунгача ва худди шу мұддатда әкилған “Полвон” навида азотли үғитлар N60-P90-K60 кг/га берилған вариантында 53 кунга үзгарғанлиги, кеч мұддатда 15 мартда әкилған әкилған “Зумрад” навида азотли үғитлар N60-P90-K60 кг/га берилған вариантында 48 кунгача ва худди шу мұддатда әкилған “Полвон” навида азотли үғитлар N60-P90-K60 кг/га берилған вариантында 50 кунгача үзгариб гуллашдан пишиб етилишигача бўлган мұддатлар

аниқланди.

3.2.1-жадвал

**Ўрганилаётган нўхат навларининг ривожланиш даврларини давомийлигига тасири
(2017-йил)**

№	Тажриба имкониятлари			Давр давомийлиги, кунлар			
	Ўхат навлари	Киши муддатлари	Озиқлантириш мөъёри	Экиш-тўлик куртаклар	Сўллик куртаклар гуллаш	Гуллаш-пишиб етилиши	Кўчатлар-пишиб етилиши
1	Зумрад	15.02	N ₃₀ -P ₉₀ -K ₆₀	20	32	47	99
2			N ₄₅ -P ₉₀ -K ₆₀	20	33	49	102
3			N ₆₀ -P ₉₀ -K ₆₀	20	34	50	104
4		01.03	N ₃₀ -P ₉₀ -K ₆₀	16	28	49	93
5			N ₄₅ -P ₉₀ -K ₆₀	16	30	52	98
6			N ₆₀ -P ₉₀ -K ₆₀	16	33	54	103
7		15.03	N ₃₀ -P ₉₀ -K ₆₀	12	24	46	82
8			N ₄₅ -P ₉₀ -K ₆₀	12	26	48	86
9			N ₆₀ -P ₉₀ -K ₆₀	12	27	50	89
10	Полвон	15.02	N ₃₀ -P ₉₀ -K ₆₀	20	33	48	101
11			N ₄₅ -P ₉₀ -K ₆₀	20	31	49	100
12			N ₆₀ -P ₉₀ -K ₆₀	20	30	51	101
13		01.03	N ₃₀ -P ₉₀ -K ₆₀	16	26	50	92
14			N ₄₅ -P ₉₀ -K ₆₀	16	29	51	96
15			N ₆₀ -P ₉₀ -K ₆₀	16	33	53	102
16		15.03	N ₃₀ -P ₉₀ -K ₆₀	12	24	44	80
17			N ₄₅ -P ₉₀ -K ₆₀	12	27	46	85
18			N ₆₀ -P ₉₀ -K ₆₀	12	28	48	88

Тадқиқотларимизни кўчатларни пишиб етилиш даври давомийлиги эрта муддатда 15 февралда экилган “Зумрад” навида N30-P90-K60 кг/га берилган вариантларда 99 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида эса 101 кунгача ўзгарганлиги аниқланди. Ўрта муддатда 01 марта экилган “Зумрад” навида минерал ўғитлардан N30 кг/га берилган вариантларда 93 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида азотли ўғитлар N30-P90-K60 кг/га берилган вариантларда 92 кунгача ўзгарганлиги кузатилди. Кеч муддатда 15 марта экилган иккала “Зумрад” навида азотли ўғитлар N30-P90-K60 кг/га берилган вариантларда 82 кунгача, худди шу муддатда экилган “Полвон” навида азотли ўғитлар N30-P90-K60 кг/га берилган вариантларда 80 кунгача ўзгарганлиги аниқланди.

Тадқиқотимизни қолган минерал ўғитлардан N45-P90-K60 кг/га берилган вариантларида эрта муддатда 15 февралда экилган ҳар иккала “Зумрад” ва

“Полвон” навларида 100-102 кунгача ўзгарганлиги кузатилди. Шунингдек, ўрта муддатда 01 марта экилган “Зумрад” навида 98 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида эса 100 кунгача ўзгарганлиги аниқланди. Кеч муддатда 15 марта экилган “Зумрад” навида 86 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида эса 85 кунга ўзгаргарганлиги ва тўлиқ кўчатларни пишиб етилиши кузатилди.

Тажрибамизни қолган минерал ўғитлар N60-P90-K60 кг/га берилган вариантида эрта муддатда экилган “Зумрад” навида 104 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” 101 кунга ўзгарганлиги кузатилди. Ўрта муддатда 01 мартда экилган “Зумрад” навида 103 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида эса 102 кунга ўзгарганлиги аниқланди. Кеч муддатда 15 мартда экилган экилган “Зумрад” навида 89 кунгача ва худди шу муддатда экилган “Полвон” навида эса 88 кунгача ўзгариб кўчатлар пишиб етилишигача бўлган эрта, ўрта ва кечки муддатлар аниқланди.

Тадқиқотларимиз натижалари шуни кўрсатдик, вегитация даврининг умумий давомийлиги нўхат навининг экиш муддати ва озиқланиш меъёри ўсимликларнинг униб чиқишига таъсири сезиларли даражада бўлмади. Эрта, ўрта, кеч экилган нўхат навларини униб чиқиши уч йиллик ўртacha 10-15 кунга фарқ бўлганлиги кузатилди, эрта муддатда 15 февралда экилганда 101 кун бўлган бўлса, Полвон навида эса 100 кун бўлганлиги кузатилди. Ўрта муддатда Зумрад нави 1 мартда экилганда 98 кун бўлган бўлса, Полвон навида эса 96 кун бўлганлиги кузатилди. Кечки муддатда Зумрад нави 15 мартда экилганда 86 кун бўлган бўлса, Полвон навида эса 84 кун бўлганлиги аниқланди.

ХУЛОСА

Тажрибанинг барча вариантида фенологик фазаларнинг ўтиш хусусиятлари ва нўжатнинг тўлиқ куртаклар нишдан пишиб етилишигача бўлган ривожланиш даврларининг давомийлиги бир хил қонуният сақланган холда-экиш зичлиги ошиши билан уларнинг муддати қисқариб борди.

ФОЙДАЛАНГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Германцева, Н.И. Биологические особенности, селекция и семеноводство нута в засушливом Поволжье: Автореф. дис д-ра с.-х. наук. – Пенза, 2001. – 54 с.
2. Gaynullaeva M. F. The Role Of Biomass In Saving Natural Resources //The American Journal of Horticulture and Floriculture Research. – 2021. – Т. 3. – №. 02. – С. 1-6.
3. Gaynullayeva M Influence of soil and climatic conditions of the experiment area in Fergana region on the weight of pea pods. Asian Journal of Multidimensional Research June. Pages 89 -90.
4. Gaynullayeva M Influence of the soil and climatic conditions of the experimental area in Fergana region on the weight of pea tubers. Журнал.

Актуальные проблемы современной науки, Москва-2022, № 6 (129), стр 43-44-45.

5. Gaybullayeva M Adirli och tusli bo'z tuproqlar sharoitida tuproqni ishlash hamda unga qo'llanilgan agrotexnologiyalar. "Zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirish va unga qaratilgan kreativ g'oyalar, takliflar va yechimlar" mavzusidagi 43-sonli Respublika ilmiy-amaliy on-line konferensiyasi materiallari to'plami, 177 -179 betlar.

6. Gaybullayeva M The dependence of the field wet capacity of leveled sandblasting on water permeability. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences(JARTES) Volume 1, ISSUE 10/ISSN2181-2675; 392-393 b.

7. Gayullaeva M "Methods of influence of soil powing on growth, plant development and accumulation of clubberry bacteria" EPRA International Journal of Research & Development (IJRD) oktabr -2020. Pages 445-447

8. Nazarov M, Gayullaeva M "The importance of using legumes today" ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal April-2021. Pages 1127 -1128

9. Gayullaeva M "Adirli tuproqlar sharoitida no'xat o'simligiga o'g'it ishlatishning samaradorligi" Agro ilm O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali 2022 yil maxsus son 2. 83-84 betlar.

10. Abdullayeva M. Gayullaeva.M "No'xatni fotosintez jadalligi va maxsulorligiga ekologik omillar ta'siri" Ijodkor o'qituvchi. 351 bet.

11. M.Abdullayeva, M.Gayullaeva "Dukkakli o'simliklarning (qizilmiya) tabobatdagi ahamiyati" Agro ilm O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali 2023 yil maxsus son 4. 38 bet.

12. Maxsuda To'lanovna Abdullayeva, Madina Furqatovna Gaybullayeva (2022) "Och tusli bo'z tuproqlarining gumusini yaxshilashda don–dukkakli o'simliklarning roli" International scientific journal of Biruni Том 1, № 2, Стр 158-164.

13. Gaybullayeva Madina (2023) "Dukkakli ekinlar parvarishlashning texnologiyasi" Pedagogical sciences and teaching methods Том 2, №22, Ст- 142.

14. Gayullaeva M, Makhsudova G, Akramov A «Technology of grain-leguminous plant care in the hungry bush soils of Fergana region» EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR) 616-617 бетлар.